

«Hva er det som gjør Østfold-dialekten så spesiell?»

Østfold-humor: Øivind Johannesens karakter Raymon gjorde Østfold-dialekten kjent landet rundt. Johannesen gikk bort 23. september. Foto: Rolf B. Gundersen / VG / NTB scanpix

Av [Paal Uvaag](#), huslingvist og utviklingsansvarlig

Kjære Huslingvist. Nå som Øivind Johannesen, komikeren bak figuren Raymon, har gått bort så altfor tidlig, tenker vi tilbake på hva han har betydd for Østfold og synet på østfoldingær. Hvilke unike trekk er det som gjør Østfold-dialekten så spesiell? Og er det noe lingvistisk ved selve talemåten som gjør at enkelte tolker brukerne som naive og dumme?

Vennlig hilsen Samboer med en østfolding

Svaret er at Østfold-dialekten ikke har så mange unike trekk, de fleste trekkene finner du også andre steder i landet. Faktisk kommer jeg bare på ett trekk som jeg tror du bare finner i (deler av) Østfold, og det er *ente/ette*. Dette er det samme ordet som vi i standardisert skriftspråk kjenner som *ikke/ikkje*, og som på andre siden av Svinesundsbrua heter *inte*. Dette kan også brukes i sammentrekninger: *Jæ har'nte mer å gi*.

Jeg må skynde meg å understreke at det selvsagt finnes mange ord og uttrykk som bare brukes i Østfold. Med dialektale trekk sikter jeg til de overordnede skillemerkene vi vanligvis bruker for å tegne det norske dialektkartet. Jeg skal ikke komme innom alle her, men vi kan ta et raskt sveip over noen av de mest østfoldske særtrekkene.

Folk snakker ikke likt over hele Østfold. Du finner for eksempel både monoftonger (sten) – blant annet i den delen av Østfold som jeg kommer fra – og diftonger (stein). I Halden i sør setter døm sæ på en sten og tar sæ en røk. Nord i fylket setter dem sæ på en stein og tar seg en røyk. Et trent øre kan også høre at mange østfoldinger har en svak diftongering på steder der vi vanligvis ikke venter å finne den, slik at de for eksempel kan si *kjøEre* med en liten *e*-lyd.

I Halden i sør setter døm sæ på en sten og tar sæ en røk.

Ellers er bilær og båtær vanlige i store deler av Østfold – altså hankjønnsst substantiver som i flertall ender på *-ær* eller *-æne/-ane*. Mange østfoldinger har også såkalt kløyvd infinitiv – at noen verb slutter på *e* (*springe*) i infinitiv selv om andre slutter på *a* (*sitta*).

Den mørke L-en, som mange kaller *Østfold-L* (til tross for at den finnes også over hele Sørlandet og Vestlandet), er fraværende i enkelte deler av fylket, mens den stort sett er enerådende i sør. Dette er den samme L-lyden som de fleste nordmenn bruker i starten av ordet *lue*. Med mindre de bor i hjemtraktene til Vazelina Bilopphøggers. Østfoldinger bruker også såkalt tjukk L, den som får tungen til å krølle seg bakover i uttalen av *soLa* og *bLod*, men du kan også finne den samme lyden i ord som *boRD* og *gjeRDe*.

Så til den andre delen av spørsmålet ditt. Nei, vi kan ikke gå til språkvitenskapen for eventuelle bevis for at noen er naive og dumme. Man kan sikkert mene at noen er dumme på bakgrunn av hva de sier, men de blir ikke dumme av dialekten de sier det på. Det språkforskningen derimot *kan* si noe om, er holdninger til ulike dialekter og sosiolekter. Og her har Østfold-dialekten ofte fått mye ufortjent tyn.

Han har vist østfoldingers uvanlige kombinasjon av godmodighet og selvironi.

Den såkalte *matched-guise*-testen er en kjent metode for å undersøke holdninger til språk. Den går ut på å la forsøkspersoner høre forskjellige personer lese samme tekst med forskjellige dialekter og sosiolekter. Deretter skal de tippe talerens jobb, utseende, alder, intelligens og så videre. I en slik test er det mulig at forsøkspersonene ville plassert Raymon i det verkstedet han faktisk jobber. Legg til hans pressede, luftige stemme, de overdrevent vidåpne øynene, skyggeluen med oppbrettet brem og monologer med en folkelig, lett forståelig humor, og vips! Publikummæræne ler så døm griner. Noen greier ikke å skille mellom oppdiktede karakterer og andre som snakker samme dialekt. Så ja, det er mulig østfoldinger er blitt sett på som «naive og dumme» på grunn av skikkelser som Raymon.

Det er ikke Øivind Johannessens feil at noen måtte synes østfoldinger høres ut som at de er *tette i hue*. Han har vist østfoldingers uvanlige kombinasjon av godmodighet og selvironi, og han har ønsket oss velkommen på perrongen når vi har tatt toget hjem. Lyden av Raymon vekker lysten på pølse i vaffel.